

1942
2000
2008
2012

ВОЛОДИМИР ДОРОШЕНКО.

БІБЛІОГРАФІЯ ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА

Огляд покажчиків.

Мр. Гл. у сеп. 15-1960

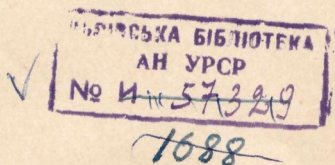
8(c)У „:1917” (092 Шевч): 016

50K

h.57 328
2тр.

W5/2-4u/5-4 Шевчен, 91

Відбитка
з XVI. тому „Повного видання творів Т. Шевченка“.

Шевченкознавство може похвалитися досить поважною кількістю різних — більших чи менших, кращих чи гірших — покажчиків та оглядів.

Ще за життя Шевченкового появився перший спис його творів, а невдовзі по його смерті почали появлятися й покажчики літератури про його життя і творчість. Нижче подаємо короткий огляд щоважнішої літератури предмету, яка з одного боку показує нам розвиток Шевченківської бібліографії, а з другого задержує ще сьогодні свою вартість. Детальнішу бібліографію Шевченківської бібліографії читачі знайдуть у спеціальних працях на цю тему М. Ясинського, Шевченківська бібліографія та її завдання. „Україна“ (Київ) 1930, кн. 40, ст. 113—132 (пор. ст. 116—122) та Є. Пеленського, Бібліографія Шевченківської бібліографії. „Дажбог“ (Львів) 1933, ч. 3, ст. 54—57 і в його ж книзі „Бібліографія української бібліографії“, Львів 1932 (на обкладинці: 1934!), ст. 144—6 (доповнення в моїй рецензії на цю книгу в „Записках“ НТШ, т. 155, ст. 367—8).*)

Переходячи до огляду покажчиків Шевченківської літератури, мусимо насамперед згадати першу спробу Шевченківської бібліографії. Належить вона Миколі Гербелеві, перекладачеві Шевченкових поезій російською мовою. Уже в першому виданні

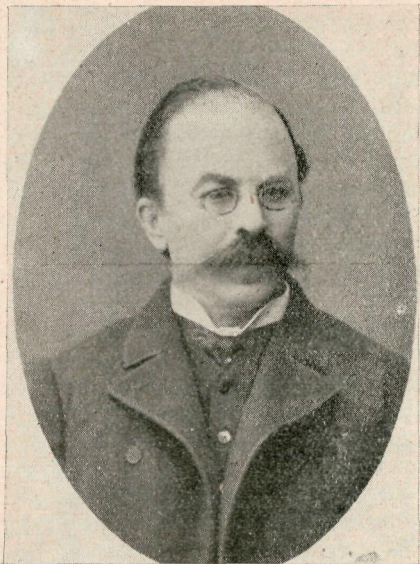
*) Відповідні рубрики знайдемо й у давніших покажчиках Шевченкознавства (Багрія, Плевака, Яшека й інш.); мова про них буде нижче.

„Кобзаря въ переводѣ русскихъ поэтовъ“, що вийшов за його редакцією у Петербурзі в 1860 р., отже ще за життя поетового, помістив Гербель „Списокъ печатныхъ сочиненій Шевченка и ихъ переводовъ на русскій языкъ“ (див. ст. 193—203), повторений і в другому виданні цього „Кобзаря“ (Спб. 1869, ст. 311—332).

Другий по Гербелеві був російський бібліограф Григорій Геннаді, що подав Шевченкову біографію разом із російською літературою про нього в журналі „Русскій Архивъ“, Москва 1864 р. в огляді під заг.: Г. Геннаді, Краткія свѣдѣнія о русскихъ писателяхъ и ученыхъ, умершихъ въ 1860, 1861 и 1862 гг., пор. ст. 1092—3. (В 1866 р. вийшло друге, незмінене видання цього річника „Р. Архиву“). Після того чимало знадібків про Шевченка з російських газет і журналів зібрали бібліотекарі петербурзької Академії Наук, брати Петро і Борис Ламбіни у своїй фундаментальній праці „Русская историческая библиографія“ (вийшла у 8 томах без їх імени). Для нас найцікавіший том VII (за р. 1861), що вийшов у Спб. в 1870 р., бо тут зібрано багато некрологів і посмертних статей але дещо можна знайти sub voce й по інших томах, як от у т. VI (за 1860 р.; вийшов у 1869 р.); VIII (за 1862 р., виданий у 1872 р.); IX (за 1863, Спб. 1877) і X (за 1864, Спб. 1884).

Відомості Ламбіних зібрав до купи й доповнив відомий російський бібліограф Володимир Межов у своїй великій бібліографічній праці „Исторія русской и всеобщей словесности“, Спб. 1872, пор. ст. 474—5. Він же й пізніше, продовжуючи працю Ламбіних (під наголовком „Русская историческая библиографія за 1865—1876 включительно“), теж так само уважно, як і вони, приготував російську літературу про Шевченка, пор. sub voce томи II (Спб. 1882), IV (1884) і VI (1886), особливо т. II, де призбирано найбільше матеріалу.

Але все це були праці принагідні, „між іншим“. Справжнім Шевченковим бібліографом став відомий український діяч і бібліограф Михайло Комар чи пак з російська Комаров. Уже в першій своїй бібліо-

М. Комаров

графічній праці „Бібліографічний показчик нової української літератури (1798—1883 рр.)“, поміщений в альманасі „Рада“ за 1883 рік (Київ 1883, ст. 397—470) і виданий окремою відбиткою (Київ 1883, 8°, ст. 74), присвятив Комаров Шевченкові багато місця (ст. 448—458 альманаха, та 52—61 відбитки). Комаров, очевидно, користувався працями своїх російських попередників, але значно їх доповнив власними знахідками, передовсім українськими, при чому використав і галицько-українську продукцію. Згодом, поширивши цей свій реєстер Шевченківської літератури, опублікував його у 25-ліття смерті великого Кобзаря в журналі „Кіевская Старина“ 1886 р. (кн. 3, ст. 570—82 і кн. 4 ст. 77—86) під наголовком „Бібліографическій указатель матеріаловъ для изученія жизни и произведеній Т. Г. Шевченка“ (була й окрема відбитка, 8°, ст. 22). На другий рік появилася його „До-

полненіє“ до цього покажчика („Кіев. Ст.“ 1887, кн. 5, ст. 180—4).

Так дав нам Комаров спеціальний покажчик до Шевченка, де вперше спробував опрацювати Шевченківську літературу по змозі всебічно, реєструючи не тільки письменницьку, але й малярську творчість Шевченка й нотуючи всякого роду переклади з Шевченка, музику до його поезій, та численну біографічну, критичну й дослідницьку літературу.

Своїї праці над Шевченківською бібліографією не кидав Комаров усе своє життя і в 1903 році видав уже чималу книжку під наг.; Т. Шевченко в літературѣ и искусствѣ. Библиографическій указатель матеріаловъ для изученія жизни и произведений Т. Шевченка, Одесса 1903, ст. 142+(1).

Покажчик Комарова складається з отсих розділів: 1. Збірні й окремі видання українських творів Шевченка; 2. Українські твори Шевченка по часописах; 3. Російські твори Шевченка; 4. Листування; 5. Малюнки; 6. Переклади на чужі мови; 7. Українські переклади російських творів Шевченка; 8. Музика до Шевченкових творів; 9. Малюнки і різьба до творів Шевченка і на пам'ять про нього; 10. Драматичні перерібки Шевченкових творів; 11. Інституції його імені; 12. Література про життя і творчість Шевченка.

Ць вже був дуже поважний вклад у Шевченкознавчу літературу; він і досі зберігає своє значіння, не вважаючи на численні дефекти — методологічні прогріхи, річеві пропуски та помилки в описах, черпання відомостей з другої руки, з каталогів, тощо, без перевірки *de visu* і т. д.

Покажчик Комарова, як і слід було сподіватися, викликав численні похвальні рецензії, що підносили його велику вагу. І, розуміється, вартість його, надто щодо кількості зібраного матеріалу, була безперечна, що особливо впадало в очі при порівнюванні праці українського бібліографа з присвяченим Шевченкові куцем і недбалим уступом у книзі російського бібліографа — Анни Мезієр, що вийшла майже одночасно з покажчиком Комарова (А. В. Мезієрь, Русская Словес-

ність съ XI по XIX столѣтіе включительно. Ч. II, Спб. 1902; про Шевченка на ст. 457—60).

Але з усіх цих рецензій для нас найцікавіші відзиви таких Шевченкознавців, як Іван Франко й Василь Доманицький, що не обмежилися похвалами, а зазначили й згадані вище хиби та подали значні доповнення й поправки. Франкова рецензія, що появилася в 1-му вип. за 1904 рік „Записок“ НТШ (т. LVII, ст. 31—42), особливо для нас цінна, спростовуючи цілу низку недокладностей у Комарова. У російському перекладі подав її В. Доманицький у „Кіев. Старині“ (1904, кн. 5, ст. 79—90), як доповнення до власної рецензії, уміщеної в кн. 2-й „К. Ст.“ того ж року (ст. 77—80). Пізніше Доманицький подав там же ще дальші додатки до Комарова під наг. „До бібліографії літератури про Т. Шевченка“ („К. Ст.“ 1906, кн. 9, ст. 5—10, док.).

Працю Комарова в значній мірі улегшила „Кіевская Старина“ — цей невичерпаний магазин різних статей, розвідок, заміток та бібліографічних нотаток про Шевченка та львівська „Зоря“, редактор якої Василь Лукич (Володимир Левицький) сквапливо нотував, реферував, а то й перекладав усе, що де знаходив про Шевченка, головню з тієї ж таки „Кіевської Старини“. Отож кожний, хто працює над Шевченком, не може обійтися без цього журналу, а в допомозі йому стане показчик до „Кіевської Старини“, який видала Полтавська Архівна Комісія (Систематическій указатель журнала „Кіевская Старина“. Полтава 1911; про Шевченка ст. 75—81).

Крім показчиків мають значіння також деякі каталоги, передовсім каталоги Музею української старовини Василя Тарновського в Чернігові, присвячені зібраним у цьому музеї Шевченкіана: 1. Каталогъ предметовъ малорусской старины и рѣдкостей. Коллекції В. В. Тарновскаго. Выпускъ I. Шевченко. Кіевъ 1893, 8^о, ст. 34+1 табл. (рецензія Н. Шугурова в „К. Ст.“ 1893, кн. 6, ст. 531—6, або по українськи в „Зорі“ 1894, ч. 5, ст. 116—7), 2. Каталогъ Музея украинскихъ древностей В. В.

Тарновскаго. Томъ II. Составилъ Б. Д. Гринченко. Черниговъ 1900, 8^о, ст. XVI+367, де Шевченкові присвячені ст. 151—229. Так само дають дещо каталоги вистав улаштованих у Києві й Москві в 1911 р. в пам'ять Шевченка з нагоди 50-літніх роковин його смерті. Нову літературу про Шевченка, що появилася вже по виході у світ праці Комарова, можна знайти в „Історії українського письменства“ Сергія Єфремова (видання 1911, 1917 та 1919 р.р.; останнє — властиво 1924).

Крім „Київської Старини“ реєстри Ševčenkiana появлялися раз-у-раз і по інших українських часописах — у „Літ.-Науковому Вістнику“, „Ділі“, „Раді“, „Української Жити“, тощо. Тут нема потреба згадувати про ці дрібні знахідки, бо всі вони здебільшого використані у другому поважнішому покажчику до Шевченка, що власне продовжував працю Комарова, — у книзі Миколи Яшека, Тарас Шевченко — Матеріали до бібліографії. (Р.р. 1903—1921). Випуск 1-й. Харків, 1921, 8^о, ст. 104+(4). Складається вона з отсих розділів: 1. Життя Шевченка; 2. Похорон його і могила; 3. Шанування пам'яті; 4. Інституції імені Шевченка; 5. Пам'ятники; 6. Вірші та видання присвячені Шевченкові; 7. Видання Шевченкових творів та передруки по часописах; 8. Переклади на чужі мови; 9. Ілюстрації до Шевченкових творів 10. Історія „Кобзаря“; 11. Критика Шевченкових творів; 12. Шевченко як маляр; 13. Бібліографія бібліографії; 14. Рецензії на літературу про Шевченка. Як бачимо, автор не тримається укладу Комарова, а більше його деталізує. Але на жаль деталізація ця не переведена систематично й послідовно. Дещо вимагало більшої деталізації, дещо, навпаки, треба було об'єднати в один розділ із підрозділами (як от хоча б усе, що так чи інакше торкається „культу“ Шевченкового). Дещо з одних рубрик треба б попереносити до сусідніх та й деякі рубрики добре було б попереставляти. рецензій не вилучувати в окремий розділ, а дати дрібнішим друком під тими речами, од яких вони відносяться, і т. д. Але найважливіший закид, який можна зробити упорядчикові, це те, що він

не описав як слід, з відповідною повнотою й докладністю видання Шевченкових творів, не позазначував, котрі подає з автопсії, а котрі з чужих рук; самі ж описи уложені непрозоро, не повідділювані як слід, та ще й надруковані однаковими черенками, що сильно утруднює їх перегляд. Література про Шевченка подана у Яшека переважно за чужими покажчиками, не перевіреними *de visu*, але ці покажчики використані досить сумлінно. Пропуски, розуміється, є, але це річ неминуча, та ще й у праці однієї людини. Найгірше, що книжку видано неохайно, на поганому папері, з силою-силенною друкарських помилок, часом дуже прикрих. Та все ж шкода, що видання спинилося на 1-му випуску.

Інші завваги до покажчика Яшека читач знайде в моїй рецензії, поміщеній у львівському часописі „Стара Україна“ 1925, ч. 3/4, ст. 79—80. Див. ще відзиви Ієремії Айзенштока в харківському журналі „Путь Просвещения“ 1922, кн. 4, ст. 252—3 та Олексія Багрія. К библиографии Шевченка, в „Известиях Горского Института Народного Образования“, т. I і окремо: Владикавказ 1923, ст. 14, вел. 8⁰. Подавши у своїй рецензії численні доповнення до Яшека, проф. Багрій згодом знову докинув чимало знадібків до його покажчика в розвідці „Т. Г. Шевченко в русских переводах“, друкованій в „Известиях Азербайджанского Государственного Университета“, Общественные науки т. 4/5, Баку 1925 (пор. ст. 187—90 або ст. 95—8 окремої відбитки).

Покажчики Комарова та Яшека використали проф. Микола Сумцов у додатку до своєї „Хрестоматії по українській літературі“ (т. I, Харків 1922) під наг. „Тема для студій над Шевченком“, — з окремою пагінацією: ст. 35+(2) вел. 8⁰ і згаданий вище проф. Багрій у брошурі „Шевченковская студия“, Владикавказ 1923, 16⁰, ст. 50+(1). Але що цю літературу, зачерпнену у своїх попередників, подають вони за темами, які рекомендують до студій високошкільний молоді, то й їх праці мають для нас свою вагу. Пізніше, проф. Багрій випустив 2-ге видання своєї „Студії“, уже по українськи, більш як удвоє її поширивши та

значно поліпшивши (див. збірку його розвідок під наг.: „Шевченко“ т. II, Харків 1931, 8^о, ст. 151—257), Проте свої завваги з приводу 1-го видання (див. „Українська Школа“ 1925, зш. 4/6, ст. 73—4 та „Стара Україна“ 1925, ч. 3/4, ст. 80) міг би я повторити і з приводу цього нового видання. Про інші рецензії не згадую, бо вони не торкаються бібліографічної сторони Багрієвої праці.

Друга після Яшекової велика Шевченківська бібліографія — це покажчик, що його вмістив Микола Плевако у своїй „Хрестоматії нової української літератури“, т. I, ДВУ, Житомир 1926, вел. 8^о, ст. 199—520.

I Плевакова праця має всі хибі попередніх: автор силкується дати якомога більше матеріялу із шкодою для якості; повною жменею черпає з інших покажчиків, не провіривши їх *de visu*, тільки доповнивши їх новою літературою, і все це — без відповідного вибору; тому поруч із важним і вартним є багато куколю, зовсім непотрібного в підручнику, призначеному для високошкільної молоді. Проте як матеріял для майбутнього повного покажчика присвяченої Шевченкові літератури може придатися й праця проф. Плевака, шкода тільки, що автор із ошадности мусів бути лаконічний при описах. Складається вона з отсих рубрик: I. Твори: Кобзарі та збірники; окремі видання поезій і „Назара Стодолі“; російські твори — в оригіналі й українських перекладах; II. Про Шевченка й його твори: 1. Література біографічного характеру; 2. Шевченко в працях з історії української літератури; 3. Історично-літературні статті й розвідки про Шевченка; 4. Література про окремі українські твори Шевченка; 5. Література про російські його твори; 6. Розвідки, статті й матеріяли про формальне вивчення Шевченка. Шевченкова поетика. Мова Шевченка; 7. Література до історії Кобзаря й інших творів Шевченка; 8. Література про світогляд та ідеологію Шевченка; 9. Література про Шевченка й Кирило-Методіївське Братство; 10. Шевченко як маляр; 11. Бібліографія бібліографії.

Яшекову працю продовжує й доповнює ціла низка систематичних оглядів і покажчиків, що йдуть тепер ціле десятиліття з року на рік. З праць, що не обмежуються сухою реєстрацією літератури, а дають резюмовану бібліографію, крім огляду Олександра Грушевського „Шевченківська література за останні роки“, що появився геть перед книжкою Яшека в „Україні“ 1917. кн. 1/2, ст. 116—127 та обговорює головню видання 1914 р., згадаємо отсі: М. Плевако, Шевченко і критика. „Червоний Шлях“ 1924, кн. 3, ст. 97—120 і кн. 4/5, ст. 108—142 й окремо: Харків 1924, 8^о, ст. 75+1 непаг. Хоч ця праця має ширші претензії змалювати еволюцію поглядів на Шевченка, але характером своїм нагадує більше звичайну резюмовану бібліографію. Таку бібліографію подають саме огляди Вол. Дорошенка — Шевченкознавство за останнє десятиліття (1914—1924) у ч. 3/4 „Старої України“ 1925 р., ст. 72—80 і окремо: Львів 1925, м. 4^о, ст. 8, та „Шевченкознавство в 1925 р.“ — „Славянская Книга“ ч. IV/V (Прага, травень—червень 1926), ст. 215—220, що мають такі рубрики: 1. Видання творів Шевченка; 2. Магеріяли до біографії Шевченка; 3. Студії над Шевченком; 4. Шевченко як маляр; 5. Культ Шевченка; 6. Бібліографія Шевченківської бібліографії.

Цього плану тримається й Павло Богацький, що продовжує огляди В. Дорошенка, спершу в „Літ. Наук. Вістнику“ 1927. кн. 5, ст. 63—67 і кн. 6, ст. 129—136 (за роки 1924—27), а опісля у празькому збірнику „Народознавство“ I—III, Прага 1931, ст. 53—78, вел. 8^о (за роки 1927—29), під наголовком „Нове про Шевченка“.

Крім того Шевченкознавчу літературу подають і загальні огляди, як от Костя Копержинського, „Українське наукове літературознавство за останнє десятиліття 1917—1927“ в 2-му томі „Студій з історії України“ і окремо: Київ 1929, ст. 34 та огляди українського наукового руху поза межами ССР Вол. Дорошенка в „Україні“ М. Грушевського 1925, кн. 6 (15)

(за рр. 1914—25), 1927, кн. 5 (24) (за 1926 р.), 1929, кн. 33 (за 1927 р.) та 1930, кн. 40 (за 1928 р.).

Поруч із цими оглядами маємо і звичайні покажчики, що тільки реєструють, а не обговорюють Шевченківську літературу. Насамперед годиться тут згадати праці М. Яшека: 1. Нове про Шевченка, у харківських журналах „Шлях Освіти“ 1925, № 3, ст. 226—34 або „Радянська Освіта“ 1925 № 3, ст. 67—73 — спис літератури від р. 1917-го та 2. Шевченківська література в 1925 р., „Червоний Шлях“ 1926, кн. 2, ст. 199—206 і кн. 3, ст. 235—241. Далі покажчик „Нова література про Т. Г. Шевченка“ („Життя й Революція“ 1926, кн. 1, ст. 115—117), що його склав Виставочно-консультативний Відділ Всенародньої Бібліотеки України. Біжучу українську літературу Советської України почала була принотовувати Віра Шпілевич у своїх покажчиках „Бібліографія української літератури та літературознавства“, але на жаль з упадком українізаційного курсу припинилися й ці покажчики. Вийшли тільки: покажчик за 1928 р., як окрема брошура, накладом Науково-дослідного Інституту Книгознавства, Харків-Київ 1930, м. 8^о, ст. 297 + (2) — про Шевченка див. тут *sub voce*; та в „Житті й Революції“ 1930 р. кн. VIII/IX, реєстер за р. 1929-й (про Шевченка див. ст. 169—174).

Крім цих покажчиків загального характеру, що реєструють усю загалом Шевченківську літературу за якийсь час, треба згадати й кілька праць, присвячених окремим темам. Бібліографією „Кобзарів“ займаються М. Яшек, що у покажчику: До історії „Кобзаря“ („Червоний Шлях“, 1925, кн. 3, ст. 285—93) дає спис „Кобзарів“ і „Кобзариків“ в оригіналах та російських перекладах від р. 1840 до 1925, та Юр Меженко. — в своїх „Матеріялах до »Шевченкіяни« за роки 1917—1929“ („Життя й Революція“ 1930, кн. 3, ст. 183—192) наче продовжує та доповнює Яшеків спис.

Обидва ці списи дуже цінні для дослідників, шкода тільки, що автори обмежилися самими лише „Кобзарями“ та взагалі збірними виданнями, а не принотували видань окремих творів та не подали (особ-

ливо другий) при списках видань усіх потрібних відомостей.

Тут же слід принотувати і статтю П. Богацького, До історії критичного видання „Кобзаря“ Т. Шевченка в ч. III/IV „Старої України“ 1925 р., ст. 70—72, що подає реєстер праць за час 1867—1925 рр., в яких розважається справу критичного видання Шевченкової поезії.

Покажчик листів до Шевченка склав М. Новицький. Пор. його „Бібліографічні про листи до Шевченка нотатки“ у III-му томі Повного зібрання творів Шевченка вид. УАН, Київ 1929, ст. 953—63.

Літературу про участь Шевченка в Кирило-Методіївському Братстві знайдуть читачі в покажчиках, доданих до брошур Михайла Возняка, Кирило-Методіївське Братство, Львів 1921 (пор. ст. 234—8) та Дмитра Багалія, Т. Г. Шевченко і Кирило-Методіївці, Харків, 1925 (ст. 91—3).

Нарешті на самому кінці згадаю дуже цінний перегляд Шевченківської літератури за час від революції, що його дав такий знавець її, як Олександр Дорошкевич, під наг. „Сучасний стан Шевченкознавства“ у виданні „Шевченко“ т. II, Харків 1930, ст. 337—80 та в збірці своїх статей — „Етюди Шевченкознавства“, Харків 1930, ст. 5—53. Подібний загальний огляд, тільки значно коротший дав по німецьки проф. Дмитро Дорошенко під наг. „Die Forschungen über T. Ševčenko in der Nachkriegszeit“ у „Zeitschrift für slavische Philologie“ Bd. IX (1932), ст. 195—206.

Отсе були б важніші покажчики, що їх треба мати на увазі при вивченні життя і творчості Шевченка. Вони добре інформують про ту величезну літературу Ševčenkiana, що досі появилася, та значно допомагають у ній як слід визначися.

4-57323

(18)

0,39
(1986)

И 57.329
P

9196
~~ЯГ:Ш5(2-4к)~~
БГ Ш379